

JIRÍ BOGUSZAK
(Právnická fakulta Univerzity Karlovy)

K PROBLEMATICE SVOBODY PROJEVU V PRÁVU ČESKÉ REPUBLIKY

V krátkém referátu nelze pojednat, tím méně rovnoměrně, o všech aspektech právní úpravy svobody projevu v České republice. Po nástinu ideového přístupu, doktrinální a ústavněprávní problematiky bude zde věnována pozornost zvláště nejvýznamnějším trestněprávním otázkám tématu, též protože druhých právních odvětví se dotýkají další referáty proponované v programu konference.

I.

1. Každý právní institut a jeho výklad a aplikace je výrazem nějaké hodnotové orientace. Zejména to platí o politických právech, jakým je svoboda projevu. Pojímáme-li jako východisko a měřítko Listinu základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, jde o orientaci v politické sféře liberální (ve smyslu doktriny „minimálního státu“), neboť Listina směřuje k vymezení co možná široké sféry, ve které není, lze-li tak říci, suverénem stát (ani z titulu většinové vůle lidu), ale jednotlivec. Lze rovněž říci, že jde přitom o řád založený na principu tolerance.

Lidská práva a základní svobody¹⁾ jsou práva jednotlivců (fyzických osob, nebo občanů). Z povahy některých z nich ovšem plyne, že jedinec je může vykonávat společně s jinými, nebo jen s nimi. To se týká většiny politických práv, především svobod shromažďování a sdružování, petičního práva, svobody projevu. Tato politická práva jsou základem garantované plurality, včetně plurality různě orientovaných kolektivů, popřípadě i právnických osob sloužících k výkonu těchto práv. Umožňují koexistenci i proměnlivost většinových a menšinových směrů či proudů a hnutí v mezích těchto svobod.

1) Zde použitý termín „lidská práva a základní svobody“ je obsažen v názvu evropské úmluvy (č. 209/1992 Sb.) a je totožný s názvem druhé hlavy naší Listiny základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.).

Termín „občanská a politická práva“ odpovídá názvu příslušného mezinárodního paktu (č. 120/1966 Sb.), při tom pojem „občanská práva“ obsahově koresponduje s prvním oddílem druhé hlavy naší Listiny, nazvaným „základní lidská práva a svobody“, a termín „politická práva“ je totožný s názvem druhého oddílu téže hlavy Listiny.

Používá se též prostě jen názvu „lidská práva“.

Uvedených názvů lze tedy používat promiscue, ve shodném významu. Od lidských práv odlišujeme další základní, jmenovitě sociální práva.

Tyto svobody v demokratickém právním státě mají vytvářet i meze uplatnění vůle většiny. Neboť na trvalém garantování občanských a politických práv závisí samo projevení a uplatnění většinové vůle. Jejich zajištění je základní funkcí demokratického právního státu a zároveň bází pluralitní demokracie. Jinak by chyběly politickopravní zábrany, aby existující většina nemohla pro budoucnost suspendovat demokracii nastolením nedemokratického systému konstituování státní moci, omezeními či likvidací jistých práv a svobod, což by zbavilo menšinu možnosti získávat na svou stranu většinu.

Tato práva jakožto nezrušitelná jsou omezením suverenity lidu. Jsou nadřazena jak vůli lidu přímo uplatňované, tak i zprostředkované volbou zástupců. Pro zabezpečení demokracie je nutné takové omezení moci zastupitelského orgánu, které znemožní zástupcům konzervovat mocenskou pozici nedemokratickými metodami, zákonodárným zdeptáním lidských práv.²⁾

2. V otázce *způsobu ústavněprávní regulace* lidských práv a základních svobod jde především o jistotu těchto práv, a to zvláště záruky a ochranu proti zneužívání pravomoci orgány státu.³⁾

Teorie právního státu nabízí jako záruku takovou organizaci státu, ve které je nezávislá soudní moc povolána poskytovat všestrannou ochranu těmto základním právům, také v případě jejich porušování státními orgány. Garancí má být především ústavní soudnictví, jehož posláním je v první řadě zkoumat, jestli zákony nezužují či neanulují lidská práva v rozporu s ústavou.

Zásadní předběžnou podmínkou fungování této záruky je však určení mezi základních práv. Problém má dva hlavní aspekty.

Prvním aspektem je ryze individualistické určení těchto mezi – například způsobem užitým již ve francouzské Deklaraci práv člověka a občana (z 26. srpna 1789), která založila veřejnoprávní tradici úpravy základních práv na evropském kontinentě: „Svoboda spočívá v možnosti konat vše, co neškodí jinému: výkon přirozených práv každého člověka má tedy jen ty meze, které zajišťují jiným členům společnosti užívání týchž práv. Tyto meze mohou být určeny jen zákonem.“

Omezení práv jedince právy jiných jedinců ostatně nutně logicky vyplývá ze svého prohlášení těchto práv – i bez výslovného ustanovení v ústavě.

Po této stránce meze práv vyvstávají vcelku bezproblémově, jejich záruky jsou dobře aplikovatelné. Ústavní soud může bez velkých obtíží hodnotit, jestli zákony nerestringují základní práva v rozporu s ústavní zásadou rovnoprávnosti lidí či občanů.

Obtížnost problému spočívá v tom, že ústavy vesměs připouštějí omezení základních práv také na ochranu těch či oněch jiných než ryze individuálních zájmů. Ani při libera-

2) K širším souvislostem uvedeného pojetí viz J. Boguszak: Vyústění antinomie jusnaturalismu a juspozitivismu, Právník 6/1995.

3) Podle některých doktrín (zejména v USA) jsou jistá lidská práva v ústavě garantována právě jen pro ochranu jednotlivce před státní mocí. V této relaci je chápána jejich ústavně chráněná nezadatelnost, resp. nezucitelnost. Podle toho např. jakékoli právní úkony, jimiž by se jednatel v tom či onom ohledu vzdával své svobody projevu ve vztahu k státní moci (např. práva veřejné kritiky), by byly právně neplatné. Byly by však platné, pokud by byly učiněny např. ve vztahu mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem (i když je jím stát) a týkaly se sféry soukromých zájmů. - V tomto referátu není místa pro diskurz k této problematice, považujeme však i se zřetelem na uvedené pojetí za odůvodněné zabývat se níže povytce jen verbálními delikty politické povahy jako trestněprávními mezemi svobody projevu.

listické koncepci „minimálního státu“ nelze dost dobře cíle jedinců, jež mají být dosahovány pomocí státu, formulovat jinak, než jako hodnoty supraindividuální, resp. zájmy společnosti. Též již citovaná slavná deklarace francouzská z r. 1789 dovoluje, aby zákon zakazoval „jednání škodlivá společnosti“. Zde začíná možná labilita a nejistota mezi základních práv.

Lze rozlišit určité typy stanovení mezi základních práv v ústavách jakožto vývojově stupně řešení problému. První typ se vyznačuje tím, že u některých základních práv ústava sama vlastně meze neurčuje, ale stanoví jen, že tyto meze (nebo způsob výkonu práv, nebo podmínky či podrobnosti) mají být určeny zákonem. Jestliže však ústava určení mezi základních práv, tj. zakázaných chování, deleguje obyčejnému zákonu, odpírá tím vlastně ústavní ochranu svobodě občana.

V některých demokratických ústavách, přijatých na evropském kontinentě po druhé světové válce (nejprve v italské ústavě r. 1946) se uplatnil typ ústavní úpravy základních práv, odstraňující nedostatky tradičního typu ústavněprávní úpravy. Ústava sice připouští určení mezi těchto práv zákonem, ale zároveň vždy stanoví, v jakém smyslu či z jakých důvodů může či má zákon omezení stanovit. Ústava takto zaručuje větší stabilitu a jistotu těchto práv, zvláště protože tím také usnadňuje soudní kontrolu ústavnosti zákonů.

Tento způsob úpravy je vlastní též mezinárodním smlouvám o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána a které jsou v ní bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem (ve smyslu čl. 10 Ústavy ČR).

3. Hodnoty či zájmy, pro které lze zákonem stanovit meze svobody projevu, jsou v naší Listině základních práv a svobod vyjádřeny víceméně podobným způsobem jako u dalších politických svobod a jako v mezinárodněprávní úpravě. Jde předně o omezení právy druhých jedinců. Diskusní problematika je spojena s omezeními připuštěnými na ochranu dalších hodnot. V případě svobody projevu tak Listina činí pro bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti, jde-li o opatření nezbytná v demokratické společnosti (čl. 17 odst. 4).

Při jejich interpretaci je potřeba přihlédnout zejména k dvěma ustanovením Listiny, vyznačujícím liberální smysl a funkci celé úpravy: „Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání“ (čl. 2 odst. 1). „Zákonná úprava všech politických práv a její výklad a používání musí umožňovat a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti“ (čl. 22).

Dále je třeba poukázat na to, že svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby je v Listině (čl. 15 odst. 2) upravena výjimečným způsobem. Na rozdíl od svobody projevu nejsou přípustná žádná její omezení. Podmínkou je ovšem právě vědeckost či uměleckost (kterou je eventuálně nutno v konkrétním případě posoudit).

II.

4. Listinou připuštěné meze svobody projevu jsou konkretizovány běžnými zákony a mají podobu skutkových podstat tzv. verbálních deliktů. Tohoto vžitého doktrinnálního termínu užíváme s vědomím, že se ovšem jedná o delikty, jichž se lze dopustit nejen slovně a ústně, také písemně, tiskem, ale i obrazem, posuňky či podobně symbolicky.

Účelem následujících tezí je posouzení především trestněprávních mezí svobody projevu, a to ovšem zdaleka nikoli všech skutkových podstat verbálních trestných činů, ale jen těch aspektů, které se nejspíše jeví jako diskutabilní. Měřítkem hodnocení je zmíněný tenor Listiny.

Svobodu projevu řadí Listina mezi politická práva, a tím je vyjádřena její nejvýznamnější funkce: bez ní je nemyslitelná pluralitní demokracie. I z citované formulace mezí v Listině je ovšem zřejmý též její globálnější dosah.

Z důvodů, které vyplynou i z dalšího výkladu, můžeme tedy verbální trestné činy rozdělit na

- ty, k jejichž úpravě v trestním zákoně vedly hlavně politické důvody. Je potřeba se zabývat zejména těmito delikty. Užší nebo širší vymezení prostoru pro svobodu projevu při tom závisí zvláště na výkladu pojmu „bezpečnost státu“ (popř. i „veřejná bezpečnost“), použitého v čl. 17 odst. 4 Listiny;⁴⁾

- ostatní verbální trestné delikty, na něž netřeba zde soustřeďovat pozornost. Jejich skutkové podstaty patří k těm, jejichž kasuální identifikace není zvláštním problémem v soudním řízení. Poznamenejme jen na okraj, že v určitém ohledu byla ochrana člověka spolehlivěji zaručena trestněprocesní úpravou platnou do r. 1950 než trestním řádem nyní platným. Například pomluva by po mém soudu měla být trestným činem subsidiárně i soukromožalobním (tak aby při nečinnosti státního zastupitelství obžalobu mohl vznést poškozený).

Obraťme pozornost na verbální trestné činy povýtce politické povahy. Rozlišování politických a ostatních trestných činů je specificky relevantní právě ve sféře verbálních deliktů. Je nutno mít na zřeteli, že jedinec je zde odpovědný za čin právě jen verbální, který odpovídá jeho politickému názoru či přesvědčení, ale který je zákonem označen za trestný.

Pojetí mnou zde dále zastávané je umírněně liberální. Ve smyslu důsledného či krajního liberalismu je totiž jakákoli trestní úprava politických deliktů verbální povahy odmítána.⁵⁾

Při posuzování verbálních jednání politického významu je nutno brát v úvahu dva momenty:

Na jedné straně, máme-li navázat na jednání prvního dne naší konference, je to potřeba ochraňovat řád, založený na toleranci, před intolercí, fundamentalismem, fa-

4) Pojmy použité v čl. 17 odst. 4 Listiny ve vztahu k trestnímu právu, speciálně v otázce verbálních deliktů politické povahy, nelze komparovat s názvy jednotlivých hlav či oddílů, na něž se člení nyní platný trestní zákon; ty nemohou mít podstatný význam pro interpretaci. Pojem „bezpečnost státu“, popř. „veřejná bezpečnost“ v souvislosti s tematikou politických verbálních deliktů vztahujeme, jak vyplývá z předchozího i následujícího výkladu, k ochraně hodnot, uvedených v čl. 9 odst. 2 Ústavy (jde tedy o ochranu „podstatných náležitostí demokratického právního státu“) a v cit. ustanoveních Listiny, potažmo pak k díkci ustanovení § 1 tr. z., podle něhož účelem trestního zákona je chránit (mj.) „ústavní zřízení České republiky“.

5) Příkladem sžíravé kritiky může být satiricky laděná stať G. Lauba „Možnost pro všechny“, z níž lze citovat zejména: „Všude na světě jsou političtí vězňové - až na státy, kde se jich zbavili geniálně jednoduchým způsobem: nikomu nepříznávají charakter politického vězně a každého, koho zavřou, považují za sprostého zločince. Jelikož je přítom nenapadlo přestat lidi zavírat za jejich názory, vyplývá z toho, že názor je sprostý zločin... Chcete-li se dostat do vězení jakýmkoliv jiným způsobem, musíte vyvinout nějakou fyzickou, či duševní námahu: někoho zabít, okrást, znásilnit, podvádět... Pro to, abyste se stal politickým vězněm, nemusíte udělat vůbec nic... Zavřít vás mohou pro pouhý názor, ale ani ten nemusíte mít, protože vůbec nic nezáleží na tom, jaké názory máte podle svého názoru, ale jaké názory máte podle názoru těch, kteří o tom rozhodují...“ (G. Laub: Největší proces dějin, Praha, 1990, str. 48 n.).

natismem; můžeme v dalším používat též výrazu „extremismus“. Určitěji a přesněji vyjádřeno (s využitím dikce čl. 23 Listiny): jde o ochranu proti těm, kdo by odstraňovali demokratický řád lidských práv a základních svobod.

Trestním postihem jistých jednání pouze verbální povahy se má předejít a zamezit činům ohrožujícím tento demokratický řád, které by již nespočívaly v pouhém verbálním jednání a které by verbálními činy mohly být vyprovokovány.

Na druhé straně se stanovením verbálních deliktů nemají přespříliš zužovat meze svobody projevu, takže by se omezovala svobodná soutěž politických sil. Aurea mediocritas spočívá v posouzení a vymezení míry nebezpečnosti různých druhů politických verbálních útoků. Následující posuzování může snad přispět i jako jeden z podnětů při přípravě nového trestního zákona, který nahradí dosavadní, z r. 1961 jako celek pocházející (byť i po listopadu 1989 vícekrát novelizovanou) úpravu trestního práva hmotného, popřípadě k výkladu při aplikaci nyní platné úpravy politických verbálních trestných činů.

5. Verbální činy politické povahy, označené platnou úpravou v ČR za trestné, můžeme rozdělit do tří skupin. Delikty prvních dvou skupin jsou výhradně dolosní, ve třetí jsou delikty regulované i jako kulposní (následně se dotýkáme jiných aspektů skutkových podstat).

5.1 Jde především o delikty, které spočívají ve „veřejném hanobení České republiky“ nebo ve „veřejném hanobení prezidenta republiky pro výkon jeho pravomoci nebo vůbec pro jeho činnost v životě politickém“ (§ 102 a 103 tr. z.).

K formálnímu naplnění těchto, ale i dalších skutkových podstat politických verbálních deliktů patrně dochází dnes a denně v té nebo oné hospodě. Na ustanoveních § 102 a 103 je mj. poněkud překérní, že v zemi, kde byla v románu o dobrém vojákovi Švejkovi popsána epizoda hospodského hanobení císaře pána, se považuje za potřebnou trestní ochrana připomínající ochranu v někdejší monarchii. Podle nyní platné úpravy je ovšem trestným jen čin, naplňující znaky skutkové podstaty uvedené v zákoně, který je za daných konkrétních okolností vskutku též nebezpečný pro společnost. Asi se tedy nebude slídit v hospodách, nedochází-li tam k hanobení státu nebo jeho představitele, jako v Haškově románu.

Pro výklad pojmu „hanobení“, použitého v citovaných platných ustanoveních, z výše uvedených hledisek je po mém soudu radno rozlišovat zvláště tyto druhy projevů:

a) Verbální útoky, jejichž kvalifikace je soudu přístupná na základě běžně používaných způsobů dokazování a posuzování. Sem patří

- projevy, které mají povahu soudu, resp. výroku ve smyslu logiky (ať slovně nebo jinak vyjádřeného), takže k předpokladům rozhodnutí patří důkaz, že výrok je pravdivý nebo nepravdivý. Hanlivé nepravdivé výroky je nutno subsumovat do normativních skutkových podstat uvedených trestných činů;

- dále hrubé urážky, tj. použití velmi neslušných výrazů, nadávek. Také tyto verbální útoky je zřejmě nutno považovat za naplnění zmíněných skutkových podstat.

Uvedené konkretizující vymezení asi zcela nevyčerpává problematiku výkladu pojmu hanobení.

Dosud frekventované interpretace (včetně výkladu obsaženého v nálezu Ústavního soudu č. 91/1994) však vysvětlují neurčitý pojem „hanobení“ jen pomocí jiných neurčitých pojmů, a tím teoreticky nezmenšují nejistotu ohledně možnosti i výkladu širšího, než jaký by odpovídal současné praxi, která je vpravdě liberální. Tak např. jedním z výrazů, pomocí nichž se definuje hanobení, je „zesměšňování“, ale tento pojem sám je málo určitý. Praktikuje se výklad liberální - viz např. známé „gumoviny“ v televizi a různé apokryfické a satirické články a poznámky běžně publikované v tisku.

b) Verbální útoky spočívající v hodnotících větách (jakkoli vyjádřených), tedy např. projev vyjadřující názor, že rozhodnutí či postup státu nebo prezidenta jsou nespravedlivé. Projevy tohoto druhu, tedy hodnocení, resp. kritika politické činnosti republiky nebo jejího prezidenta nemohou být součástí skutkových podstat uvedených verbálních trestných činů; jinak by cit. úprava, resp. její aplikace odporovala uvedeným liberálním ústavněprávním zásadám.

Státní moci v liberálním právním státě nepřísluší role arbitra v ideologicko politickém zápolení (např. rozhodování o správnosti toho či onoho pojetí spravedlnosti), tím méně rozhodování s aplikací trestních sankcí. Tuto úlohu má plnit soudní moc, jen je-li to nezbytné k ochraně demokratických hodnot, na nichž je stát založen (ve smyslu čl. 2 odst. 1 Listiny), resp. podstatných náležitostí demokratického právního státu, které jsou nezměnitelné (ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy), tedy je-li to nezbytné pro ochranu těchto hodnot před extremistickými hnutími.

Dlužno opět podotknout, že dosavadní praxe se zde přiklání k liberálnímu, a tedy restriktivnímu výkladu pojmu „hanobení“.

Bez ohledu na to se však jeví § 102 a 103 tr. z. logicky jako redundandní, a to už i pro částečnou interferenci s jinými verbálními delikty upravenými tímž zákonem. Jde zejména o trestné činy proti výkonu pravomoci státního orgánu a veřejného činitele (§ 154 odst. 2 a § 156 odst. 3 tr. z.); jejich úprava po mém soudu poskytuje dostačující ochranu z hlediska výkladu ústavněprávního pojmu „bezpečnost státu“.⁶⁾ Jejich normativní skutkové podstaty přitom neobsahují vágní pojem „hanobení“, takže hodnotící projevy (výše zmíněné ad b) do nich nejsou subsumovatelné bez jakékoli pochybnosti.

5.2 Zčásti odlišná je problematika politických verbálních trestných činů označených jako „hanobení národa, rasy a přesvědčení“ a „podněcování k národnostní a rasové nenávisti“ (198 a 198a tr. z.) a „podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů“ (§ 260 a 261 tr. z.). Na rozdíl od předchozí skupiny tyto nejsou formulovány jednoduše na ochranu státu či státních orgánů, nýbrž směřují právě k ochraně demokratických hodnot, na nichž je stát založen, resp. nezměnitelných základních náležitostí demokratického právního státu. K těm či oněm uvedeným skutkovým podstatám patří v konkrétních souvislostech zajisté též jisté hodnotící věty, postuláty, výzvy, ale i projevy vyjadřující víru či přesvědčení aj. Posouzení jejich subsumovatelnosti se neobejde bez zvažování ideologicko politického obsahu a významu.

6) Stejný závěr vyplývá z odůvodnění v nálezu Ústavního soudu č. 91/1994 Sb., které se ovšem týká jen zrušení ustanovení § 102 tr. z. vymezeného v tehdejší slovy „její Parlament, vládu nebo Ústavní soud“; širší návrh nebyl Ústavnímu soudu podán.

Při stanoveném rozsahu referátu pro konferenci nelze podat kazuistický rozbor, kterého by bylo zapotřebí a který by obsáhl složitost problematiky. Lze zde připojit jen kuse některé poukazy - nad rámec komentáře, který je t. č. k dispozici⁷⁾:

a) Co se týká trestného činu „hanobení národa, rasy a přesvědčení“ (§ 198 tr. z.), složitosti interpretace souvisejí mj. s vágností pojmu „hanobení“, a tím i s celkovou relativní neurčitostí skutkové podstaty a dosud v literatuře a praxi podávané interpretace:

I zde je namístě odlišit soudy, resp. výroky, tj. tvrzení, podléhající důkazu pravdivosti či nepravdivosti, od ostatních druhů projevů. Pravdivé soudy samy o sobě ani zde zásadně nelze kvalifikovat jako hanobení. Soudy (kognitivní věty) a na nich založené úsudky i návrhy tu mohou ostatně spadat do sféry vědeckého bádání (prvotně exaktních a empirických věd), jehož svoboda je neomezená. Záleží však dále též na formě projevu (urážlivosti), ale tato problematika je obdobná té, které jsme se již dotkli v souvislosti s § 102 a 103 tr. z.⁸⁾

b) Pokud jde o verbální trestný čin spočívající v „propagaci hnutí, která prokazatelně směřují k potlačení práv a svobod občanů nebo hlásání národnostní, rasové, třídní nebo náboženské zášti“ (§ 260 tr. z.) a zejména trestný čin spočívající ve „veřejném projevování sympatií k fašismu nebo jinému podobnému hnutí“ (§ 261 tr. z.), je potřeba k dosavadním výkladům, frekventovaným v literatuře a praxi, připojit alespoň tyto poukazy:

- Do těchto skutkových podstat nelze zahrnovat propagaci a veřejné projevování sympatií k hnutím, která mají formu právnických osob. Předpokladem jejich kvalifikace jako extremistických je odpovídající řešení podle administrativněprávních předpisů. Rozborem těchto předpisů (jmenovitě o politických stranách a hnutích a o sdružování občanů) lze poukázat, že státní orgány mají uplatnit své pravomoci k zániku extremistických hnutí jako právnických osob. To samozřejmě nic nemění na trestněprávní odpovědnosti fyzických osob ve funkcích statutárních orgánů, resp. členů právnických osob za projevy naplňující skutkovou podstatu podle § 260 nebo 261 tr. z., které nespočívají v samotné propagaci daných právnických osob či v projevování sympatií k nim.

- Podle mého názoru připadá v úvahu de lege ferenda, popřípadě snad (?) již i při interpretaci de lege lata použít „americké koncepcce“, kterou Nejvyšší soud USA zformuloval v případě Schenck v. United States, 249 U.S. 47 (1919). Podle toho by záleželo na tom, jestli se uvedené projevy staly za takových okolností a vykazují takovou povahu, že způsobují jasná a bezprostřední nebezpečí (clear and present danger).⁹⁾

Považuji za opodstatněné, že je zapotřebí (vzhledem k evropským historickým zkušenostem) též skutkových podstat, které plní funkci prevence takového přímého nebezpečí. Tu však splňují trestné činy, uvedené ad a) - „hanobení národa, rasy a přesvědčení“ či „podněcování k národnostní a rasové nenávisti“. Výše zmíněnou

7) P. Šámal a kol.: Trestní zákon, komentář, Praha, 1995.

8) I zde by se výrazem „zesměšňování“ pramálo upřesňoval pojem „hanobení“. Praktikovaný výklad je i tady liberální. Například židovské anekdoty objevující se v masmédiích (velmi často vymyšlené nebo vyprávěné samotnými Židy) se zjevně nepovažují za hanobení národa nebo rasy, ale spíše za zábavný produkt umělecké (zpravidla lidové a židovské) tvořivosti.

9) Cit. dle J. Blahož: Dokumenty ke státnímu právu kapitalistických zemí, Praha, 1985, str. 31.

formulací, která co možná pregnantněji a výslovně odstupňovává podle míry nebezpečnosti pro společnost, by se zároveň řešila nesporně praktická otázka částečné interference mezi trestnými činy podle § 198 a 198a a podle § 260 a 261 tr. z.

5.3 S problematikou svobody projevu částečně souvisejí též trestné činy spočívající v ohrožení státního, hospodářského nebo služebního tajemství (§ 106, 107, 122 a 173 tr. z.) Neuspokojivý je zde způsob administrativněprávní úpravy předmětu těchto tajemství. Je nutno zdůraznit, že interní předpisy a pokyny úřadů, nevyhlášené ve Sbírce zákonů, nejsou prameny práva. Soud podle mého názoru má v konkrétním případě přezkoumat, jestli daná věc opravdu ve veřejném zájmu musí být utajována, přičemž je nutno zároveň brát v úvahu v Listině uvedenou povinnost státních orgánů a orgánů územní samosprávy poskytovat přiměřeným způsobem informace o své činnosti (čl. 17 odst. 5).